

MARKUS NUMMI

KÄRÄJÄT

Helsingissä Kustannusosakeyhtiö Otava

Tämän teoksen kirjoittamista ja taustatöitä ovat eri vaiheissa tukeneet Taiteen edistämiskeskus, Suomen Kulttuurirahasto, Alfred Kordelinin säätiö, Jenny ja Antti Wihurin rahasto, Niilo Helanderin säätiö, Suomen Kirjailijaliitto ja Otavan Kirjasäätiö.

©Markus Nummi ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2024

ISBN 978-951-1-37033-8

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2024

JOBIN KIRJA 5:23

*Sillä sinun liittos pitää oleman kivien kanssa kedolla,
ja maan pedot pitää sinun kanssas rauhallisesti oleman.*

BIBLIA 1776

*Sillä kedon kivien kanssa sinä olet liitossa,
ja metsän pedot elävät rauhassa sinun kanssasi.*

VANHA KIRKKORAAMATTU 1933/1938

*...sinä elät sovussa pellon kivien kanssa ja rauhassa
villieläinten kanssa.*

UUSI KIRKKORAAMATTU 1992

Sisällys

Prologi	11
I Ensimmäinen appelsiini	17
II Toinen appelsiini	101
III Ihminen hioo ihmistä	155
IV Kolmas appelsiini	221
V Neljäs appelsiini ja viides	261
VI Käräjät	295
VII Autuas on ihminen, jota Jumala kurittaa	353
VIII Tuomiopäivä	409
IX Elää sovussa pellon kivien kanssa	497
Jälkisanat	572

TARVAJOEN VÄKEÄ KEVÄÄLLÄ JA KESÄLLÄ 1938

LUOMANPAIKKA:

Luoman kansakoulu

Vilja Neva ("Vilja-täti")
Frans Neva (opettaja, Vilja-tädin veli)
Sofia Neva (Frans Nevan puoliso)
Lapset Jalmari Neva
Sirkka Neva ja
Verner Neva

Elma Kivelä, palvelija
Maire Kontio (alakoulun opettaja)
Fritz Bauer ("Fritsi", kesällä Nevan
perheen vieraana, kotipaikka
Königsberg)

Suomaan mökki

Karoliina Suoma ("Liina", itsellinen)

Holmin mökki

Martta Holm (Elma Kivelän sisar)
Heikki Holm ja neljä muuta lasta
Inkeri Seppä (sukulainen,
väliaikaisesti perheessä)

Honkalan talo

Armas Honkala (vanginkuljettaja)
Laila Honkala
Maija Honkala ja kolme muuta lasta

Salon mökki

Aleksanteri Salo ("Santeri", työmies)
Taimi Salo
Liisa Salo ja kahdeksan muuta lasta

Haukkalan mökki

Jaakko Haukkala (kirvesmies)
Kaisa Haukkala
Jussi Haukkala ja toinen lapsi (tytär)

Tervalaakson talo

Toivo Tervalaakso (liikemies)
Eeva Tervalaakso
Mirja Tervalaakso ja seitsemän
muuta lasta
Kuoppalan paappa
(syytinkisopimuksen perusteella)

Eskolan talo

Saara Eskola (Sofia Nevan sisar)
Väinö Eskola
Pekka Eskola ja kaksi muuta lasta

Mikkolan talo

Hilma Mikkola (Sofia Nevan sisar)
Matti Mikkola
Reino Mikkola ja neljä muuta lasta
(kesän jälkeen viisi)

Kerttulan talo

Kerttulan isäntä
Kerttulan emäntä

Saaren mökki

Emilia Saari (Liina Suomaan tytär)
Eino Saari (tiilitehtaan työntekijä)
Anna Saari (ja myöhemmin kaksi
muuta lasta)

Niittynen talo

Uolevi Niittynen
Aapo Niittynen (Jalmari Nevan
urheilukaveri)

MUUTA VÄKEÄ TARVAJOELLA:

Vuoren talo (Kervon kylä)

Herman Vuori

Airi Vuori

Kervon kansakoulu

Iivari Kenttä (opettaja, Tarvajoen
huoltolautakunnan puheenjohtaja)

Simo Kenttä (Jalmari Nevan
luokkatoveri)

Kunnalliskoti

Hanna Seppä (Inkeri Sepän äiti)

Pappila

Kirkkoherra Antti Salmela

Anja Salmela

Kaksi tytärtä

Lisäksi:

Lääninetsivä Juho Iivonen
(kotipaikka Vaasa)

Nimismies Tammi

Konstaapeli Arvola

Konstaapeli Peltola

Kunnanlääkäri Sakarias Karvonen

Kättilö Ada Leppänen

Pankinjohtaja, talollinen Kaarlo

Kaskela (käräjien herastuomari)

Hovioikeuden auskultantti Johan

Nordström (Kivijoen tuomiokunnan

virkaatekevä tuomari)

Kanttori

Apteekkari

Asemapäällikkö (Sabrina-orkesterin
rumpali)

Kuulusteluissa ja käräjakesänä mukana myös:

Leskiemäntä Ilmi Varsala

Kapteeni evp. Lahtinen

(oikeusavustaja, kotipaikka
Seinäjoki)

Työläinen Paavo Jäntti

Talollisenpoika Santamaa

Palvelija Halttunen

Tehdastyöläinen Irja Marjola

(kotipaikka Vaasa)

Maatalouskonsulentti (kotipaikka

Seinäjoki)

Suutari Hugo Heinonen

Prologi: Tanssikaveri

ONNI ON ASKELEN PÄÄSSÄ.

Vuosisata on vaihtumassa ja onni on niin lähellä.

Tyttö odottaa penkillä seinänvierustalla muiden joukossa, pelimanni on jo tarttunut viuluunsa. On illan viimeisen tanssin aika.

Poika jolla on taivaansiniset silmät. He ovat tanssineet jo kerran.

Tyttö puristaa käsiään, niissä polttaa vielä pojan sormien aiempi lämpö. Hän oikoo leninkäänsä, jonka äiti on ommellut sini-punaraitaisesta pumpulikankaasta, selässään vyötärösauman yläpuolella tyttö on tuntenut pojan käden kosketuksen.

Tytön nimi on Vilja, poika on nimeltään Hugo.

He ovat asuneet kahta puolen jokea toisiaan vastapäätä koko kuusitoistavuotisen elämänsä, käyneet samalla luokalla kansakoulua, mutta katseita on vaihdettu enemmän kuin sanoja.

Viljan silmistä Hugon silmiin, Hugon silmistä Viljan silmiin.

Hugo on hakenut Viljaa tanssiin, kysynyt arasti lupaa ja yhtä arasti Vilja on nyökännyt. Hugo on tarttunut Viljan käteen, sormet ovat hakeneet epävarmasti otetta, Vilja on laskenut kätensä pojan harteille, tumman liivin reunaan, siihen kohtaan missä paita tulee esiin, tuntenut miten sormien alla kangas painuu ihoa vasten.

Tanssi on aluksi ollut kompuroidintia, Vilja on tytöksi pitkä ja Hugo pojaksi lyhyt, he ovat liian samanmittaisia. Vähitellen askelet ovat osuneet kohdalleen, vartaloit löytäneet yhteisen tahdin, tanssi sujunut. He ovat alkaneet pyöriä, ovat pyörineet

ja pyörineet, pehmeästi, sulavasti, sitten yhä vauhdikkaammin. Heitä on alkanut naurattaa, Vilja olisi halunnut huutaa riemusta, ei silti ole huutanut vaan naurahtanut ensin vain, sitten nauranut, Hugokin on nauranut, he ovat nauraneet, nolostuneet, kätkeneet naurunsa, kätkeneet sen yhdessä ja hetken he ovat olleet yhtä. Silloin soittoon on tullut tauko.

Kiitos, on Hugo sanonut äänellä jonka karheasta pehmeystä Vilja pitää. Vilja on ynähäntänyt vastaukseksi. Sen jälkeen he ovat vain nyökänneet, menneet tahoilleen. Tyttö on yrittänyt salaa seurata silmillään poikaa mutta on hukannut hänet ihmisten vilinään.

Vilja tuntee kosketuksen käsivarrellaan, vieressä on paras ystävä Karoliina, Liina, jonka kasvot ovat pelkkää vallatonta hymyä ja pulppuavaa naurua. Vasta nyt Vilja-tyttö havahtuu ja näkee taas missä hän on.

Vilja on tyttöjen, poikien, neitojen ja nuorukaisten, naisten ja miesten keskellä täyteen pakkautuneella Tarvajoen upouudella nuorisoseuratalolla. Puun tuore tuoksu yhdistyy kaikkeen siihen pehmeään, pistävään, kutsuvaan ja kiihkeään, mikä leijuu ihmisjoukon keskellä. Ulkoa tulvii mukaan keskikesän yön heinän ja niittyjen tuoksu.

Vilja ja Liina ovat tulleet sinne yhdessä, pysähtyneet Kirkkosillalla, kuunnelleet haaveellisesti veden solisevaa supinaa, heittäneet tien vierestä poimimansa kukkaset virran vietäviksi, seuranneet unelmoiden niiden matkaa joen mutkaan asti.

Vilja-tyttö on tuntenut itsensä pieneksi nupuksi keinumassa veden pinnalla, heinänkorreksi peltojen keskellä, ympärillä avoin avaruus. Muinaista merenpohjaa riittää tasaisena niin kauas kuin silmä jaksaa katsoa ja silti sen takaa on voinut aavistaa maailman, joka on vielä suurempi. Sinne vie tuo joki, joka luikertelee maiseman halki ja monen mutkan jälkeen merelle asti.

Ollaan uuden vuosisadan kynnyksellä. Moni on lähtenyt tai

lähdössä Etelä-Pohjanmaan lakeuden taakse kaupunkiin, tai vielä kauemmas merten taakse aina Amerikkaan asti.

Vilja osaa lukea ja kirjoittaa, paremmin kuin räätäli-isänsä, joka istuu jakkaralla juhlapaikan ulko-oven vieressä myymässä lippuja. Vilja haaveilee, että saisi opettaa muita lukemaan ja kirjoittamaan. Hän on kuullut, että se voisi olla mahdollista, että Jyväskylän seminaariin otetaan naisia opiskelemaan. Sieltä voisi palata kotiin ja katsoa noihin silmistä kaikkein sinisimpiin ja poika kysyisi ja hän vastaisi ja...

Kaikenlaista voi haaveilla, kun kaikki on avoinna. Kaikki on mahdollista, kun on 16-vuotias ja terve, ei ole ollut kiertokoulun satunnaisten oppien varassa, vaan on saanut käydä oikeaa koulua, nyt käynyt myös ripillä ja odottaa illan viimeistä tanssia.

Pelimanni kohottaa viulunsa.

Haavekuvat värisevät ja alkavat hajota, tyttö ei näe poikaa. Nuorukaisten ja miesten rivistö on valmiina hakemaan penkeillä istuvia neitoja ja naisia, mutta ei näy poikaa, jolla on taivaansiniset silmät.

Nyt rivistö jo liikkuu.

Liinaa haetaan tanssiin.

Pettymys nousee poltteeni kurkkuun, mutta sitten tulee helipotus. Vilja näkee Hugon. Tämä kävelee pelimannin edestä, soit-tajan jousi liikkuu kiihtyvällä vauhdilla. Hugo kääntyy, lähtee tulemaan tanssisalin poikki suoraan kohti tyttöä.

Onni on niin kutkuttavan lähellä.

Lopetetaanko tähän? Onnen mahdollisuuteen.

Pudistat päätäsi epäröiden.

Jatketaan siis matkaa, seurataan jokea.

Vilja on teräväpäisin räätälin neljästä lapsesta. Ei hän turhaan haaveile seminaarista.

Silti aivan turhaan.

Hän ei ole vielä Vilja-täti.

Mutta virta vetää häntä jo.

Viulun sävelet täyttävät salin.

Vilja-tyttö ei nosta katsettaan, nauttii siitä, ettei katso Hugo-poikaa, että on niin kuin ei välittäisi, ei odottaisi. Aikoo yllättää pojan hymyllään.

Musiikin läpi tunkeutuu askelten kopina, kuin marssi, kuin sotilaiden joukko.

Sitten pysähdys.

Tyttö tuntee varjon yllään.

Hymyilee, nostaa katseensa ja nyökkää.

Kohtaa katseen, silmät, jotka eivät ole pojan.

Ne ovat miehen silmät. Tyttö tunnistaa ne heti. Ne ovat mustat. Mustemmat kuin kenenkään toisen.

Onni oli askelen päässä.

I

Ensimmäinen appelsiini

1.

JUHO IIVONEN VASTAA:

Mistäkö kaikki alkoi?

Käräjäoikeuden tapahtumia Tarvajoella kesällä 1938 ei voi ymmärtää irrallaan poliisitutkinnan vaiheista. Niin kuin ei annettu tuomioitakaan.

Saanko ehdottaa? Mentäisiinkö järjestelmällisesti? Niin juuri, niin kuin kuulusteluissa. Se auttaa niin sanotusti pysymään asiassa. Asiat asioina, ei niitä tunteilu selkiytä.

Tein tällaisen listan itselleni jäsennykseksi. Haluatteko vilkaista? Voitaisiin tietysti mennä senkin mukaan.

Aloitatte vain tuosta.

Koko nimeni? Juho Viljami Iivonen. Komisario, nyt eläkkeellä. Kotipaikkakunta Vantaa.

Kyllä, siihen aikaan 28-vuotias.

Kyllä. Se oli ensimmäinen tehtäväni lääninetsivänä.

Joitakin vuosia. Olin varusmiespalveluksen jälkeen toiminut Vaasassa tavallisena poliisina. Minut komennettiin... tai minä pääsin etsiväkurssille vuonna 1936.

Ei vaan Suomenlinnassa, Helsingin edustalla. Niin siellä saarella.

Millaistako? No saarella... linnoitussaarella, turvallistahan siellä oli. Ei ollut kiusauksia, meren kohinaa sai kuunnella minkä halusi. Oli mukana myös historian havinaa. Olihan vallien sisällä yhtä ja toista ehditty tehdä, sotaakin käydä. Viimeksi vapaussodan lopputouhuja, kun kapinaväki pantiin miettimään tekojaan.

Koulutuksessa käytiin myös mantereella, siinä varsinaisessa Helsingissä. Harjoiteltiin etsiväosastolla, ja miten nyt semmoinen tapaus ensimmäisenä kohdalle sattui. Oli tyttö Vihdistä hukka-teillä. Kävi ilmi, että oli vain käynyt Helsingissä. Vihdissä paikallinen poliisi oli vihoissansa, kun oli tullut turhaan hälytetyksi etsintöihin. Konstaapeli tuli kysyneeksi tytöltä kiukkuisella äänellä, että millä asialla oli ollut. No tyttö oli yksinkertainen, pelästyi poliisimiehen ankaraa ilmettä, parahti itkuun ja tyhmyyttään kertoi. Seuraavaksi antoi osoitteen. Kättilön vastaanotto oli olevinaan, mutta ei siellä eläviä lapsia synnytetty. Syytteitä tuli kerralla nippu.

Tästä tapauksesta olin tullut komisario Ahlbergille maininneeksi.

”Saatte mennä Tarvajoelle, kun kerran kokemusta on”, ilmoitti komisario.

Olihan se kirkkaasti luottamuksenosoitus. Mikäs siinä, näitä hommia olin tullut tekemään, tehtävä kuin tehtävä, ajattelin. Tietysti helpompaa ja tavallansa mieluisampaa olisi ollut selvittää vaikka tappoa tai murhaa, sellaista selkeää toimintaa miesten kesken. Silloin ovat yleensä tekijä, teon kohde ja teon välineet yksiselitteisesti määritettävissä. Ikään kuin lajissaan reiluja.

Tämä taas. Näitä naisten asioita. Nolottavia ja epämääräisiä tekoja. Niin ja tekijät, olipa siinä harvinaisen sekalainen lauma.

Mutta komisario näki, ettei kenelle tahansa tällaista tehtävää voinut antaa.

Minulle selvisi nopeasti, ettei Etelä-Pohjanmaa tuottanut yhtään sen terävämpiä rötöstelijöitä kuin valtakunnan pääkaupunki. Jos oli Vihdin nuori tyttö yksinkertainen, niin hän vaikutti järjen jättiläiseltä verrattuna muutamiin Tarvajoen poikiin ja tyttäriin.

Ei, en niin hyvin. Aikaisemmin ennen etsiväkurssia olin toiminut vain Vaasassa ja rannikolla. Jahdannut Ruotsin puolelta

tulleita salakuljettajia. Mitä huonompi sää, sitä varmemmin jossakin siellä laineiden välissä keikkui vene. Ruotsinkielisen rannikkoväestön kanssa sai puljata ja liukastella rantakivillä.

Tarvajoki ei ollut kaukana rannikosta, mutta siellä riitti yksi kieli. Jonkinlaista suomen kieltähän se oli, vaikka toistakin mieltä voi olla. Kieli kun ei ole pelkkiä sanoja. Naaman vääntelytkin kuuluvat mukaan. Niin kuin myös ilmeettömyys ja sanattomuus. Ymmärrystäni koeteltiin tarvajokisten naamatauluja tuijotellessa ja mykkyyttä tuskaillessa.

Aivan oma lukunsa olivat nämä, niin kuin paikalliset sanoivat, ”puolijauhoiset”. Tarkoitan henkisesti tasapainottomia henkilöitä. Palaan opettaja Nevan sisaren ja Sepän tytön asioihin tarkemmin kohta. Inkeri oli tytön etunimi. Niin ja tuota toista kummajaista kutsuttiin Vilja-tädiksi. Totean nyt vain, että yhtä vaikeaa on saada selkoa kauhun jäykistämisen lapsukaisen äänettömästä tuijotuksesta kuin tolkkua vailla olevan mummon höpötyksestä.

Tämä on muistikirja, jonka hankin tätä tehtävää varten. Kirjasin siihen kaikki työhöni liittyvät keskustelut ja kuulustelut. Mutta merkitsin muistiin myös henkilökohtaisempia huomioita ja niin sanottuja tunnelmapaloja, en nyt aivan runoja sentään. Sanojen asetteluun on taitanut allekirjoittaneelle siunautua jonkinlaisia luontaisia kykyjä. Moni työoveri on kuulustelupöytäkirjojani luettuani ihmetellyt kuinka en ryhtynyt kirjailijaksi. Tiedä vaikka vielä ryhtyisin!

Työuran osalta kutsumukseni oli kuitenkin olla oikeuden ja järjestyksen palvelija. Totuuden palvelija. Kirjailijahan voi panna tekstiin omiaan. Enkä tällä halua loukata. Luikurin laskettelulla ja jutun iskemisellä on oma pienoinen paikkansa elämän viihdepuolella. Mutta poliisimiehen rooliin ne eivät kuulu.

Totuuden tavoittelussa poliisin tärkeimmät ominaisuudet ovat järjestelmällisyys ja ennakointi. Tutustuin jo Vaasassa Tarvajoen nimismiehen vuosikertomukseen ja poimin siitä parhaat palat.

Tein, niin sanotusti, ensin tuttavuutta maaperän kanssa, kyn-
nön ja kylvön aika koitti myöhemmin. Sadonkorjuusta ei ollut vielä takeita.

Luen täältä otteen.

Nimismies maalailee ensin miljöötä. Tarvajoen kunnan alue on tasankomaata, jonka läpi virtaa ”kapea ja vähävetinen ja kalastuselinkeinon kannalta mitätön Tarvajoki.” Voin vahvistaa, että hiukankin maailmaa nähneen silmin tuota joeksi nimettyä voisi lähinnä luonnehtia ojaseksi.

No näköjään ojaankin voi hukkuu. Mutta eipä mennä asioiden edelle.

Nimismies tasoitti kertomuksensa moittivaa sävyä mainitsemalla, että ”kravuiista” saatiin jonkinlainen tulo paikkakunnalle: Vaasan ja Kristiinankaupungin ravintolat olivat valmiita ostamaan kaiken mitä pyydyksiin eksyi. Ravuthan ovat takaperin pimeässä polskivia, kovan kuoren takana piilottelevia yrmyjä otuksia, joita ei varmasti älykköinä pidetä. Miten sattuva vertauskuva totisten tarvajokisten nurinkurisille toimille, jotka eivät tässä nimenomaisessa tapauksessa mitenkään kestäneet päivänvaloa!

Tuota totista väkeä Tarvajoella oli kirkonkirjojen mukaan noin yhdeksäntuhatta, mutta näistä tuhannen verran oli siirtolaisina Amerikan Yhdysvalloissa ja Kanadassa. Meijereitä oli kunnassa neljä, sahoja kolme ja myllyjä viisi, joista osa seiso i vedenpuutteen vuoksi kesäisin. Vähäistä teollisuutta edustivat tiilitehdas ja lakki-
tehdas. Pääelinkeinot olivat maanviljelys ja karjanhoito. Sijainti Suupohjan rautatien varrella takasi kaikkina vuodenaikoina yhteyden radan päätepisteisiin, rannikon Kristiinankaupunkiin ja sisämaan Seinäjoelle ja sen kautta valtakunnan pääradalle.

Väestöä saattoi luonnehtia isänmaalliseksi, olkoonkin että jokunen kommunisti oli mukana niin sanotusti rikkana rokassa.

Varsinaiset poliisiasiat nimismies mainitsee lopuksi. Vuonna 1937 juopunut henkilö yleisellä paikalla oli ollut Tarvajoella tavalinen näky, ja 38 henkilöä oli asetettu syytteeseen. Mikä tällaisen maaseutupaikan tapauksessa saattoi tarkoittaa kompuroidintia kirkonkylän raitilla tai metelöimistä maantien varrella. Paikkakunnan siveellisyystasossa ei ollut kerskumista: aviottomien lasten lukumäärä oli ollut kertomusvuonna kaksitoista.

Luettelosta puuttuvat luonnollisesti nämä, jotka eivät olleet edes ehtineet syntyä. Niiden asioita minä lähdin selvittämään Tarvajoelle toukokuun alkupäivinä vuonna 1938.

Bussit kulkivat taas talvitaun jälkeen. Ei meillä osastolla ollut tuohon aikaan autoa käytettävissä kuin satunnaisesti. Aamukahdeksalta lähdin vaimon tekemät eväslevivät arvokkaimpana matkatavarana. Jos ei nyt omaa päänuppia lasketa.

Olen kirjannut neljä celsiusta. Toukokuun alku oli kylmä. Kolme tuntia pomputtelin metsämaiden halki katsellen lumi-laikkuja kuusien ja mäntyjen välissä, Jurvan kohdalla pysähdys ja vaihteluksi näkymissä muutamia viljelystilkkuja. Sitten taas metsää metsän perään, kunnes tultiin Tarvajoen peltoaukeille. Silta vei joen yli kohti kirkonkylää.

Mainitsin jo että paikkakunnalle nimen antanut virta oli vaatimaton, tuossakin kohtaa hyvä jos kymmenen metrin levyinen. Mutta kovasti se mutkitteli sinne tänne estäen suoraviivaisen kulun paikasta toiseen, mitä en tuossa vaiheessa ymmärtänyt nähdä vertauksena tehtävääni odottavista vaivoista ja vaikeuksista.

Tienristeyksessä Tarvajoen osuuskaupan edessä minua vastassa oli nimismies Tammi, minua ehkä muutaman vuoden vanhempi lainvalvoja. Tiesin, että hän ei ollut alun perin paikkakuntalaisia

ja oli toiminut virassaan vasta kolmisen vuotta. Taisi olla paremmin toimistossa kuin kentällä viihtyvää tyyppiä, sen verran oli jo ehtinyt kertyä pyöreyttä runkoon vyötä kiristämään, jos leikkilinen ilmaisu sallitaan.

Menimme suoraa tietä nimismiehen toimistoon. Muutaman sadan metrin matkamme kulki kohti kirkkoa ja toimi samalla paikallisten liiketoimintojen esittelynä. Tein tuoreeltaan muistikirjaani kaavapiirroksen.

Tästä on helppo hahmottaa. Muutamia kymmeniä yksikerroksisia puutaloja väljänä rivistönä pääväylän kahta puolen, jokunen kaksikerroksinenkin. Kulkumme lähtöpisteessä Osuuskaupan vieressä olivat Tarvajoen Säästöpankin ja Osuuspankin konttorit. Kohta niiden jälkeen tuli vastaan Kristiinan Kuluttajain Osuuskaupan haaraliike, siellä kävivät ostamassa suolansa ja saippuansa ne, jotka olisivat mieluiten äänestäneet kommunisteja mutta joista osa paremman puutteessa äänesti sosialidemokraatteja. Sitten apteekki, kampaaja, suutarinliike ja kirjakauppa. Pääraitin tuntumassa kohoavien lautapinojen takana häämöttivät höyrysahan rakennukset. Siellä höyrykone tuotti myös sähköä ja pyöritti kirkonkylän myllyä.

Yksi asia jäi erityisesti mieleen. Kun puissa ei ollut vielä lehtiä, kaikki näkyi hyvin paljaana. Rakennusten rykelmä, tasainen peltotilkkujen avaruus ympärillä ja sitten järjestyttävän suurena kaiken keskellä sojottava kirkko. Olisi voinut luulla moisen näkyvän muistuttavan ihmisiä synneistä ja niiden seurauksista. Ehkä se muistuttikin. Vaikutus vain oli päinvastainen kuin oli toivottu.

Korostan, että nämä olivat omia havaintojani. Minkäänlaiseen ympäristön kommentointiin ei nimismies uhrannut aikaamme johdattaessaan minut virkataloonsa. Maallisen esivallan edustajan kanslia oli näkömatkan päässä Herran temppelistä, samassa pienessä puutalossa myös koti, vaimo ja kaksi lasta.

Nimismiehen kanslia oli huone alakerrassa keittiön vieressä, mutta sille oli oma sisäänkäynti. Siihen oli järjestetty minulle yöpymispaikka lähtien siitä virheellisestä oletuksesta, että saisin työni hoidettua muutamassa päivässä. Nimismies meni suoraan siihen niin sanottuun asiaan eli ryhtyi saattamaan tietooni minkälaisen tapahtumakulun seurauksena minut oli päädytty pyytämään paikkakunnalle. Vertausta jatkaakseni minut johdatettiin kynnöksen äärelle.

Aluksi nimismies oli lähtenyt selvittämään laitonta kumouksellista toimintaa. Tarvajoella oli tunnetusti kovempia kommunisteja kuin muilla lähipaikkakunnilla. Nimismies ei ottanut kantaa siihen, oliko syynä vuosisadan alussa rakennettu rautatie ja sen sekalaisen rakentajajoukon myötä pesiytyneet syöpäläiset vai puhtaasti paikallisen pölkkyypäisyyden hedelmä. Oli miten oli, vallankumouksen puuhastelijat oli pantu kuriin vuosikymmenen alussa, yksi oli kyyditetty aatetoverien seuraan Neuvostomaan rajan pahemmalle puolen. Tosin kyyditsijät olivat toispaikkakuntalaisia, aivan tämmöiseen toimintaan ei tarvajokisten isänmaanystävien into ollut riittänyt.

Kumouksellisten kuriin paneminen järjestyi sitä paitsi lain keinoin. Muutama kyyditetyn toveri sai Vaasan hovioikeudesta tuomion maanpetoksellisesta toiminnasta ja istui jonkin vuoden Tammisaarella etelärannikon leppoisia tuulia haistelemassa. Tulivat sitten takaisin entistäkin umpimielisempinä. Työväentalo oli suljettu, mutta se vain teki vahtimisesta vaikeampaa. Mistä sitä tiesi mitä kaikkea mökkien hämärässä vehkeiltiin.

Tuossa vaiheessa keskusteluun liittyi kaksi henkilöä lisää. Kansliaan olivat saapuneet paikkakunnan konstaapelit, tärkeinäköisinä univormuissaan polettien napit kiiltävinä ja koppalakit päässä. He toivat mieleen Majakan ja Perävaunun, nämä mykkäelokuvista tutut lystikkäät erikokoiset hahmot. Perävaunu,

konstaapeli Arvola, oli heistä vanhempi, ehkä päälle neljäkymmenen, leppoisan oloinen lyhyt, paksu mies. Majakka, konstaapeli Peltola, oli pitkä ja vantteraa, ikäiseni tai nuorempi, tumma tukka ja kulmat tekivät hänet tuiman näköiseksi. Silmään pisti puukko, jota hän kantoi näkyvästi vyöllään. Oliko ehkä jonkinlainen kunnianteko maakunnan hieman kyseenalaisille perinteille? Tuimaa yleisilmettä täydensivät puheet. Peltola oli oitis valmis antamaan oman panoksensa kommunisteja koskevaan keskusteluun. Hänen mukaansa oli häpeää, että kyyditsemisen osalta ei selkäranka ollut paikkakunnalta löytynyt vaan ”työ jätettiin kurikkalaasille”.

Nimismiestä nuo hänelle ilmeisen tutut puheet taisivat kylästyttää ja hän ilmoitti, että poliisiviranomaisten tehtävä oli laillisuuden valvominen eikä laittomuuksiin yllyttäminen, etenkin jos niitä ei pystytä viemään kunnialla loppuun. Huomautti vielä, että huonostipa kurikkalaisilta oli sujunut se jälkimmäinen Neuvostomaahan kuljettamisyritys.

”Ymmärsinkö oikein, että poliittisen vehkeilyn sijasta paljastui jotakin muuta?” kysyin ohjatakseni puheet varsinaiseen asiaan.

Nimismies huokaisi ja sanoi, että yhtäkkiä alkoi avautua aivan toisenlainen useaa henkilöä koskeva tapaus. Hän ei päässyt alkua pitemmälle, kun Peltola kiirehti vielä selvittämään omaa näkökantaansa tehtyihin tutkimuksiin.

Peltola ilmoitti, että poliittisen vehkeilyn tutkimiseen oli sinänsä lujat perusteet. Hän oli omien tietolähteittensä perusteella saanut kuulla epäilyttävästä liikehinnästä Luomanpaikalla asuvan Aleksanteri Salo -nimisen henkilön mökin tienoilla – öiseen aikaan. Salo taas oli tietävästi hyvää pataa tunnetun kommunistin Jaakko Haukkalan kanssa.

Arvola täydensi, että Haukkala oli juuri se henkilö, jota kurikkalaiset olivat huonosti menestyen yrittäneet muiluttaa. Salon

rajalliset henkiset taipumukset taas eivät viitanneet ainakaan johdavan agitaattorin rooliin.

Peltola huomautti, että juuri Salon kaltaisiin kommunistit agitaationsa suuntaavat. ”Tottahan ensimmäisenä värvätähän heikkoälyisimmät.”

Nimismies puuttui puheeseen ja kertoi tarkemmin asiaa selvitellessä kuitenkin ilmenneen, että Aleksanteri Salon mökin lähettyvillä yön pimeydessä liikkunut henkilö ei suinkaan ollut Jaakko Haukkala. Hiiviskelijä oli nainen. Niin kuin myös ilmiannontekijä.

En muista enää mikä oli kysymys, mutta todettakoon, että tuolloin kuulin ensimmäisen kerran Karoliina Suomaan ja Vilja Nevan nimet. Mutta en totisesti viimeistä kertaa.

2.

MISTÄ KAIKKI ALKOI? Ei lääninetsivä Iivosen bussimatkasta, jos minulta kysytään.

Jotakin alkaa ihanassa kesäillassa, jossa kaksi juuri ripille päässyttä neitoa pysähtyy sillalle katsomaan kuvaansa vedessä. Kulkee käsikynkkää kohti nuorisotaloa ottamaan ensimmäisiä tanssiaskeliaan. Vilja-tyttö ja Liina-tyttö täynnä nuoruutta ja elämää.

Jotakin jää silloin kesken, jotakin joka jatkuu vuosien päästä. Uusi alku on toisissa tytönaskelissa, niitä katsovat samat silmät, mutta toinen katse.

Aloitetaan työstä, joka laskee epäröiden jalkansa lumen peittämälle tielle tammikuun kuudentena vuonna 1938, loppiaispäivän iltana. Tie johtaa Luoman koululle ja samaa tietä lääninetsivä Iivonen astelee kuukausia myöhemmin.